

PREZENTARE GENERALĂ A MECANISMELOR JURIDICE DE ELIMINARE A PROBELOR ÎN SISTEME DE DREPT COMUN ȘI DE DREPT CIVIL

OVERVIEW OF THE LEGAL MECHANISMS OF ELIMINATION OF EVIDENCE IN COMMON LAW AND CIVIL LAW SYSTEMS

Svetlana LEONTIEVA, ORCID: 0009-0005-2481-533X
Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova

CZU: 343.14:341.211/.214(4):347

e-mail: leontievasvetlana58@gmail.com

This paper presents two models of eliminating of evidence that apply to common law and civil law states. The aim is to systematize the basic structures of the exclusionary rules and to identify the logic behind exclusionary rules, with a view to proposing a common uniform solution across Europe. At the same time, article analyses the mechanisms used to prevent information from becoming evidence in criminal proceedings. To carry out this research were used: the logical method, the comparative method, induction and deduction, which served to determine the common features and the determination of the common features and the regulatory measures of the rules of admissibility, the institutions of nullity and exclusion in different states. The results of this comparative review show that no single primary reason for excluding illegally obtained evidence can serve as the sole guiding principle for excluding illegally obtained evidence.

Cuvinte-cheie: admisibilitatea probelor, drept comparat, excluderea probelor, reguli de excludere.

INTRODUCERE

Principiul legalității procesuale impune respectarea dispozițiilor prevăzute de lege, în desfășurarea procesului penal. Aceasta înseamnă că întreaga activitate procesuală trebuie să se efectueze potrivit normelor prevăzute de legea de procedură penală, adică actele procesuale sau procedurale trebuie neapărat îndeplinite, iar îndeplinirea lor trebuie să se facă cu respectarea condițiilor substanțiale și de formă prevăzute de lege [5, p. 405].

În majoritatea ordinelor juridice europene, o obligație incontestabilă a instanțelor de judecată este să protejeze anumite drepturi fundamentale ale omului, chiar și cu prețul negării adevărului sau eliberării făptuitorului. În măsură în care statele devin tot mai capabile din punct de vedere tehnic să comită ingerințe mai profunde în sfera vieții private, respectarea drepturilor fundamentale devine tot mai periclitată și în anumite cazuri, constatarea faptelor nu poate fi considerată o valoare absolută și trebuie supusă anumitor limitări. Așadar, fiecare stat a introdus mecanisme legale care reglementează eliminarea a

probelor din cauze penale, care este considerat o reacție necesară la comiterea încălcărilor prevederilor legale de către autoritățile statului în procesul de acumulare a probelor.

MATERIAL ȘI METODĂ

Încălcările normelor de procedură penală pot fi sancționate în mai multe moduri: *Scopul* acestui articol este de a analiza sancțiunile procedurale care condiționează eliminarea a probelor (nulitatea și excluderea), funcționarea acestora în statele de drept comun și statele de drept continental. În concluzii urmează să prezintăm diferențe și puncte comune în domeniul excluderii informațiilor din cauzele penale în aceste două modele de proces penal.

Regulile de excludere a probelor sunt intens discutate în literatura de specialitate. Majoritatea studiilor analizează caracteristicile dreptului probator al uneia sau mai multor țări, caracteristicile lor, raționamente și consecințe aplicării. Cu toate acestea, doar în câteva lucrări a fost analizată posibilitatea generală de a identifica soluții armonizate între țări (în Europa și chiar în afara Europei) bazate pe o logică comună de excludere.

Pentru realizarea prezentei cercetări au fost folosite metode: metoda logică, metoda comparativă, inducția și deducția, care au servit la determinarea trăsăturilor comune și a determinării trăsăturilor comune și a măsurilor de reglementare a regulilor de admisibilități, instituțiilor nulității și excluderii în diferite state.

Dreptul penal comparat a adoptat o metodă de realizare a cercetărilor comparative bazată pe împărțirea sistemelor juridice ca aparținând familiei juridice anglo-saxone de *common law*, care este un model de procedură penală strict contradictorială, și sisteme care aparțin tradiției dreptului continental sau dreptului civil, care aplică modelul inchiuzitorial sau mixt de procedură penală [1, p. 3].

MECANISMELE ELIMINĂRII PROBELOR

Analizând literatura occidentală, am observat, că pentru eliminarea probelor neloial sau ilegal administrate dintr-o cauză penală pot fi utilizate patru mecanisme diferite: reguli de excludere (care interzic acumularea anumitor probe sau colectarea lor într-un anumit mod); regulile de admisibilitate (care dictează ce tipuri de probe pot fi admise la proces), nulitatea acțiunilor procesuale (care tratează probele ca fiind inexistente, din cauza încălcării regulilor în acțiunile procesuale întreprinse de autoritățile statului) și în final evaluarea echității procedurilor de către un judecător, efectuată prin liberă apreciere.

În majoritatea sistemelor juridice, aceste mecanisme funcționează în comun – deși uneori la diferite etape ale procesului. Cu toate acestea, semnificația lor și modalitatea de aplicare diferă între statele de drept comun și statele continentale

În modelul anglo-saxon, există o schemă clară care permite eliminarea probelor inadmisibile în etapele succesive de evaluare și se bazează pe regulile statutare. În statele anglo-saxone, schema regulilor de admisibilitate se bazează pe patru fundamente: lista probelor admisibile, regulile de excludere și regulile de admisibilitate și etapa finală de efectuare a testul „justului echilibru” a procedurilor.

Legea admisibilității este definită ca legea care reglementează dacă o anumită probă trebuie să fie admisă în proces. Scopul acestor reguli este de a determina dacă să permită persoanei care stabilește adevărul să fie informată cu privire la o probă și să îi ofere posibilitatea de a o lua în considerație pentru a adopta decizie.

Excluderea probelor în sensul strict al cuvântului implică faptul că persoana care examinează faptele persoanei acuzate în vederea stabilirii vinovăției este protejată de substanța sau conținutul probei. Acesta este cazul, de exemplu, într-un proces în care există o bifurcare a rolurilor între judecătorul profesionist și juriu. Judecătorul decide asupra chestiunilor de admisibilitate și excludere. Evaluarea admisibilității probelor de către judecător are loc în mai multe etape (care pot fi numite drept „obstacole în calea admisibilității”, corespunzătoare unei serii de întrebări pe care judecătorul trebuie să le adreseze în timpul evaluării probelor): aspectul pozitiv, ulterior într-un aspect negativ și apoi din nou în pozitiv. Aspectul pozitiv presupune că probele sunt admisibile doar într-o anumită formă conform regulilor de întocmire a actului juridic. Această evaluare trebuie să se refere, de asemenea, la întrebarea dacă probele sunt relevante, iar probele irelevante sunt în mod concludent inadmisibile și nu trebuie să fie supuse următoarelor etape de evaluare. După această urmează evaluarea sub aspect negativ, ceea ce presupune că caracterul probelor poate duce la concluzie că ele se încadrează în regulile de excludere. În cazul aplicării regulilor de excludere, excluderea este automată. În ceea ce privește alte probe, care nu se încadrează în una dintre categoriile descrise mai sus, acestea sunt prezumtiv admisibile, dar pot fi excluse prin exercitarea puterii de liberă apreciere pentru a asigura dreptul la un proces echitabil. La această etapă, o evaluare a admisibilității poate avea loc și sub forma aplicării standardelor „soft”.

Cel mai bun exemplu al acestui mecanism de evaluare a probelor funcționează în ordinea juridică engleză, unde în baza art. 78 al Actului privind Poliție și Probele din 1984, în cazul în care instanța având în vedere toate împrejurările, inclusiv împrejurările în care au fost obținute probele, ajunge la concluzie că admiterea probelor (pe care acuzarea își propune să se bazeze) ar avea un efect negativ asupra corectitudinii procedurii, instanța nu ar trebui să admită acest lucru. În etapa finală ar trebui analizate excepțiile de incluziune (din nou, o apreciere în aspect pozitiv). Numai după evaluarea pe trei niveluri, informațiile devin dovezi. În Statele Unite, o formulă similară se aplică la nivel federal, așa cum rezultă din regulile 403-415 din Regulile Federale de Probare.

Ca urmare, juriul sau judecătorul de fond examinează deja probele admisibile, atunci când se pronunță asupra vinovăției inculpatului. Într-adevăr, excluderea este mai răspândită în țările de drept comun, unde procesele cu participare juriului sunt mai frecvente decât în cazul continentului. În același timp, în calitate de stat membru al Consiliului European, Regatul Unit trebuie să se conformeze, de asemenea, standardelor stabilite de CtEDO în interpretarea Convenției Europene a Drepturilor Omului, pe care Regatul Unit le-a încorporat în dreptul intern prin adoptarea Actului privind drepturile omului în 1998.

Modelul continental de admisibilitate a probelor este mult mai simplu, fiind predominant de regula liberii apreciere a probelor. Cu toate acestea, mecanismul de eliminare

a probelor din cauză penală îmbracă o formă mixtă: se aplică atât reguli de excludere, nulități procesuale, cât și reguli de admisibilitate. Regulile de excludere sunt interdicții de toate tipurile care limitează puterea de a aduna sau de a folosi probe [7, p. 46]. Sursele acestor reguli sunt actele normative. Însă, nu toate regulile sunt expuse exhaustiv în actele normative, fiind lăsată marjă pentru aplicarea principiului liberei aprecieri a probelor bazată pe intimă convingere a judecătorului.

Aplicarea interdicțiilor privind utilizarea probelor este comună pentru modelul continental. Majoritatea proceselor din acele jurisdicții au o structură unitară conform căreia judecătorul profesionist examinează atât problemele de admisibilitate, cât și fondul cauzei. Procesele cu juriu există pentru cele mai grave infracțiuni, dar tind să fie relativ rare [4, p. 32]. Structura unitară presupune ca judecătorii au acces la toate probele, inclusiv probele asupra inadmisibilității cărora ei se pronunță. În plus, în majoritatea sistemelor continentale, cum ar fi Belgia, Franța și Germania, probele nu sunt prezentate exclusiv la proces. Toate probele care au fost acumulate pe parcursul etapei de urmărire penală se colectează în dosarul penal, care se transmite apoi către judecătorul de fond. În schimb, sisteme precum cel anglo-saxon și italian au o separare mai clară a dintre faza camerei preliminare și cea a examinării în fond ceea ce privește prezentarea probelor. De exemplu, declarațiile martorilor sunt colectate și prezentate în timpul procesului de examinare în fond, audierea este condusă de avocații ambelor părți. [4, p. 32].

Așadar, majoritatea sistemelor continentale tind să aibă reguli cu privire la modul în care pot fi utilizate probe. O interdicție a utilizării probelor implică faptul că judecătorii nu se pot baza pe probe viciate pentru a ajunge la un verdict și nu pot face referire la acestea atunci când motivează decizie adoptată.

La analiza sistemului de eliminare a probelor în statele continentale este important să reflectăm mecanismul nulităților. Jurisdicțiile inchizitoriale, cum ar fi Belgia și Franța, în mod tradițional a tratat erorile în efectuarea actelor de procedură ca „nulități” procesuale, ceea ce presupune că actul de procedură este lipsit de forță juridică. Există o procedură specială care permite anularea acțiunilor procesuale întreprinse de către autoritățile statului și a tuturor consecințelor acestora din materialele cauzei. Ca urmare a aplicării nulității, probele trebuie considerate inexistente sau pot fi recunoscute nule de drept, atunci când o încălcare a formalităților a avut ca efect lezarea intereselor părții în cauză. Nulitatea este un viciu al actului, ipotetic, în care o putere legitimă de a culege probe a fost exercitată într-un mod neconform legii.

În Franța, „nulitățile” procedurale sunt încă singurele temeuri legale pentru excluderea probelor [9, p. 205]. Însă, normele procedurale actuale ale Belgiei se referă la probele ilegal obținute se bazează pe sancțiunea procesuală a „nulității”, precum și a „excluderii” în sensul că probele sunt scoase fizic din dosarul cauzei în faza preliminară, și sancțiunii „interzicerii utilizării” în faza judiciară, în care probele rămân la materialele cauzei, dar actorilor procesului le este interzis să se bazeze pe probe pentru a ajunge la un verdict [7, p. 55].

Cu alte cuvinte, încălcările normelor procedurale de acumulare a probelor pot atrage nulitatea actului procedural. Totuși, declararea nulității actului procedural este supusă constatării discreționare, pentru a verifica dacă partea în cauză a suferit într-adevăr un prejudiciu procedural. Încălcarea unei prevederi nu conduce în sine la excluderea probelor. Mai întâi permite instanței să-și exercite puterea de apreciere pentru a declara nulitatea actului de procedură, iar apoi la rândul său permite instanței să facă inutilizabile în procesul penal probele obținute prin actul de procedură.

Însă, spre exemplu în Italia, nulitățile și regulile de excludere sunt sancțiuni diferite. Sancțiunea excluderii a fost introdusă numai pentru a completa instituția nulităților în domeniul probelor, deoarece s-a observat de fapt că regulile privind nulitățile au fost inadecvate pentru a aborda problema probelor colectate în mod necorespunzător [7, p. 57].

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Realizând analiza literaturii de specialitate, am stabilit că în două modele diferite de proces penal există două etape în care funcționează regulile de admisibilitate. În modelul continental, corpul principal de reguli de probare trebuie aplicat în cursul procedurilor pregătitoare, în timp ce în statele de drept comun regulile de probare sunt concepute pentru a fi utilizate în proces. Drept urmare, majoritatea statelor continentale nu au prevederi statutare care să interzică utilizarea probelor obținute ilegal, în timp ce modelul anglo-saxon prevede multiple reguli de admisibilitate și prezentare a probelor la proces.

În al doilea rând, lipsa unor reguli statutare detaliate de admisibilitate este legată de rolul important al judecătorului în țările continentale. În modelul dreptului comun părțile hotărăsc asupra sferei și modului de prezentare a probelor, în condițiile prevăzute de lege.

CONCLUZII

Putem afirma că „excluderea probelor”, „interdicția utilizării” probelor și „nulitatea” exercită în principiu aceeași funcție: împiedică persoana care stabilește adevărul să ia în considerare probele și bazându-se pe acestea pentru a ajunge la un verdict. În general, jurisdicțiile de drept comun folosesc noțiunea de „excludere” în sensul strict de a proteja informatorul de informații contaminate, iar țările continentale reglementează în schimb utilizarea acesteia. În același rând putem conchide, că arbitrul final al admisibilității probelor în ambele familii juridice este judecătorul, care evaluează drepturile protejate în fiecare cauză. Referindu-ne la modelul continental de eliminare a probelor nu se poate afirma că există un mecanism complet de blocare a informațiilor pentru a nu deveni probe într-un proces penal.

Referințe:

1. DAMASKA Mirjam. Evidence Law Adrift. În *Yale: Yale University Press*, 1997. [Accesat 25.09.2023] Disponibil: <https://yalebooks.co.uk/book/9780300206043/evidence-law-adrift/>.

2. DAMASKA Mirjam. Evidentiary barriers to conviction and two models of criminal procedure: a comparative study. În *University of Pennsylvania Law Review*, n. 121, 1973. [Accesat 20.09.2023] Disponibil: <https://scholarship.law.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=5123>
3. DAMASKA Mirjam. Free Proof and Its Detractors. *The American Journal of Comparative Law*, n. 3(43), 1995. [Accesat 23.09.2023] Disponibil: <https://www.semanticscholar.org/paper/Free-Proof-and-Its-Detractors-Damaška/a9a018098f0f4a2a001cdbc67ff5518adcac4472>.
4. Daniele M. și Calvanese E., 'Evidence Gathering' in RE Kostoris (ed), *Handbook of European Criminal Procedure* (Springer) 382.
5. Dongoroz V. și colaboratorii, *Explicații teoretice ale Codului de procedură penală român, Partea Generală, Volumul V, Ediția a II-a*, Ed. Academiei Române, București, 2003.
6. Y Ma, 'Comparative Analysis of Exclusionary Rules in the United States, England, France, Germany, and Italy' (1999) 22 *Policing* 280, 285.
7. Panzavolta M., Maes E., Mosna A. Streamlining the exclusion of illegally obtained evidence in criminal justice. [Accesat 25.09.2023] Disponibil: https://www.law.kuleuven.be/linc/english/research/Panzavolta_Streamlining_The_Exclusion_Of_Illegally_Obtained_Evidence_In_Criminal_Justice?fbclid=IwAR1A_Q6BOTGHvISaTm2y4Fbah0GTj2qt0GAkYDz7Aur42L7JteGH0yk_Pe0#page44.
8. *Police and Criminal Evidence Act 1984*. [Accesat 25.09.2023] Disponibil: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1984/60/contents>.
9. Thaman, "Fruits of the Poisonous Tree" in *Comparative Law* (n 8) 345;
10. Thaman, 'Balancing Truth Against Human Rights: A Theory of Modern Exclusionary Rules' (n 265) 410.